

in noči ne noči
in vsenaokoli samo pusta puščava
vsakdanjosti,
da ti ne bi bilo niti do pijanosti,
do varljivo omamnega umika
iz vsakdanjosti.

CORTESOVA VRNITEV

(Radijska igra)

Andrej Hieng

GLASOVI:

<i>Chincho</i>	<i>1. moški glas</i>
<i>Upravnik</i>	<i>2. moški glas</i>
<i>Don Antonio</i>	<i>3. moški glas</i>
<i>Pestunja</i>	<i>1. ženski glas</i>
<i>Dona Maria</i>	<i>2. ženski glas</i>
<i>Don Francisco</i>	<i>Cortes</i>

*Zelo, zelo oddaleč: stari, zamolkli indijanski bobni, glas tempeljskega roga, veter — čez nekaj hipov se vse razblini.
Štirje jasni, vendar malce odmevni glasovi.*

CHINCHO: Jaz sem Chincho, njegov indijanski sluga.

Našel me je pred kočo, ki je še tlela in iz katere je zaudarjalo po pečenem mesu.

To so bili moji starši in moji bratje. (Jaz in maček sva se vojakom skrila med turščico.)

Zvečer, brž ko je bilo vse mimo, sem se vrnil in sedel na prag.

Ko je prihajal on, sam, nisem mogel bežati.

Spominjam se, da me je dolgo gledal.

Potlej se je nagnil iz sedla, me pograbil za čop na temenu in me povlekel k sebi. Majhen si še... mi je rekel.

Vzel me je s seboj. Dal mi je jesti, oblekel me je in spal sem v njegovem šotoru. Bil je dober z menoj.

Kličič me don Francisco, mi je ukazal.

Ko je bilo vojske konec, sva šla na ladjo in čez veliko morje. Vrnila sva se v njegovo deželo.

Zdaj živim v njegovi hiši. Včasih me gleda kakor tisti večer. Ne spominjaš se dosti, kajne? me vpraša. Odkimam; zares se ne. Midva znava molčati... še reče.

Zivim v njegovi hiši. Hodim z njim in skrbim za njegovo orožje.

UPRAVNIK: Jaz sem Manuel, upravnik posestev.

Dvakrat je bil v Toledu, enkrat v Sevilli, enkrat v Madridu.

Odrekli so mu odškodnino za desetletno bojevanje, pa tudi pridobljena posestva v Mehiki.

Sodim, da je to zares krivično, vendar mu pije kri tudi marsikaj drugega in od tistega je tako teman.

DON ANTONIO: Prijatelja sva, sem njegov spovednik; imenujem se don Antonio de Villanueva.

Ne verjamem v njegove spovedi. Dvakrat sem mu to povedal, češ da mu nerad dajem odvezo.

Prvikrat mi ni odgovoril, drugič pa je med zobmi pocedil: Kdaj kakšna stvar ne gre z jezika in z duše, ker je ne vidimo več prav...

PESTUNJA: Bila sem njegova pestunja. Tako dolgo je od tega, da se napravi megla, če pomislim — pa vseeno...

Bil je tenko ustrojen otročiček, rahla dušica. Ob križevem potu je vsakič jokal in dolgo je tudi jokal, ko mu je poginil pes.

Včasih sem ob zori videla, kako se mu svetijo oči in na licih je imel posušene solze, ki so bile od sanj ali pa od tuhtanja.

Zakaj je šel po svetu ravno on, takšen, kakršen je bil?

Pride mi, da pomislim, ali se je vrnil isti človek k nam.

Zagatno je v tej hiši. — Mogoče premalo molimo...

Ti štirje glasovi se znova obrobijo z daljnim indijanskim bobnanjem in z odmevnim glasom roga, ki pa se prelije v šum dežja.

Med dežjem slišimo korake v precej velikem prostoru, premikanje stolov, šelest obleke in litanije ali cerkveno petje iz bližnjega samostana.

DONA MARIA: Odšel je že ob zori.

DON ANTONIO: Spet v pristanišče?

DONA MARIA: V pristanišče.

DON ANTONIO: Ste vprašali, dona Maria...?

DONA MARIA: Poslala sem fanta v kapetanijo. Nobene ladje ne pričakujejo. Nič. Prazni upi.

DON ANTONIO: Sinoči je v cerkvi dolgo molil. Dotaknil sem se ga.
Skril je obraz v dlani.

DONA MARIA: Potlej je šel spet na obalo.

DON ANTONIO: Verjame. Čaka.

DONA MARIA: Tudi jaz čakam, don Antonio. Natančno si vse za-
pomnim. Petnajst dni že ni odprl ust.

DON ANTONIO: Kdaj je prišlo pismo komisije za Indijo?

DONA MARIA: Takrat: pred petnajstimi dnevi. — Odrekli so mu...

DON ANTONIO: Strašno ga je zadelo.

DONA MARIA: Mene nihče ne vpraša.

DON ANTONIO: Kaj?

DONA MARIA: Kaj je mene zadelo in kako je meni.

DON ANTONIO: Deset let je z generalom osvajal Mehiko...

DONA MARIA: In jaz sem ga deset let čakala. Vrnil se je praznih rok,
srep, nedostopen. Leživa v temi drug ob drugem in mene je strah,
da bi se me dotaknil, čeprav si tega hkrati želim; jaz tega človeka
ne poznam. Vse noči tako. Včasih ga slišim, kako škriplje z zobmi
in ne more nehati. Zadnjič je posijala luna na posteljo: zobje so se
mu svetili, ustnice je imel razpokane, v kotih pa peno. Poklicala sem
ga; potihoma.

DON ANTONIO: Kaj je rekel?

DONA MARIA: Nič ni rekel. Zasukal se je k zidu.

DON ANTONIO: Samo vase še gleda. In nazaj.

DONA MARIA: Čez čas je zamrmral nekaj indijanskega. Quetzalcoatl.

DON ANTONIO: Quetzalcoatl. To je bog, ki so ga Azteki čakali.

Edini blagi bog med njihovimi.

DONA MARIA: Poslušajte!

DON ANTONIO: Tri dni že dežuje...

DONA MARIA: In on stoji na bregu, tik vode. Čaka. Njegova obleka
je trda od soli. Čaka na generala!...

DON ANTONIO: Se bo Cortes res vrnil iz Mehike?

DONA MARIA: (Čez čas, trdo): Ne vem. Ne zanima me. Nismo lačni.
Meni general ni potreben.

DON ANTONIO: Franciscu je!

DONA MARIA: Vi ste njegov prijatelj, don Antonio. Ste kdaj po-
mislili...

DON ANTONIO: Kaj?

DONA MARIA: Če general ne bo več isti... — Jaz sem to skusila.
Ko se je Francisco vrnil. Stala sem na pomolu z otrplimi nogami,
srce mi je tičalo v grlu in je bilo grenko, kakor skoz dim sem videla,
kako se je barka sukala proti obali, potlej sem zagledala njega,

stišal je na premcu, moker, neznatn, gledal je mimo mene, smehljaj se je leseno, oči je imel zamrznjene, jaz pa sem pomnila te oči sinje in svetleče, in potlej je prišel po mostiču, okorno ko žival, nagnil se je k meni in me poljubil na čelo, zaudarjal je po smoli, po soli in po dimu in jaz nisem več spoznala vonja njegove kože...

DON ANTONIO: Pozneje ste ga spet.

DONA MARIA: Ne, nikoli več. — Tisti večer je ravno tako deževalo in tamle prek, v samostanu, so ravno tako peli. Sedela sva vsak na svojem koncu mize. Ena sveča med nama. Gledala sva drug mimo drugega, po kotih. Potlej je potegnil iz suknje majhno culo in jo vrgel predme. Bilo je nekaj zlatnine, indijansko delo: prstani, obeski, verižice. Vmes so bili tile uhani. (*Šum zlatnine v šatulji!*) Pogledala sem jih natančneje. Ob sponki se je držalo malce strjene krvi — kot bi jih bil nekdo na silo odtrgal iz ušes. »To je pa kri«, sem rekla. Počasi je obrnil oči proti meni, gledal me je iz drugega sveta, neznansko oddaleč. »Kri«, je rekel, »ja!«

DON ANTONIO: To ni nič!

DONA MARIA: To je nekaj, Antonio! — Človek od drugod. Videl je več, kot smo mi in tu mu ni več obstanka.

DON ANTONIO: Ta človek je doživel krivice. — Odrekli so mu vi-teštvo sv. Jaga. Odrekli so mu udeležbo pri pohodu v Alžir. Odrekli so mu posestva v Mehiki. Postaval je po predsobah uradov...

DONA MARIA: Vse to je res in vendar ni vse. Vem, kaj so pretrpeli med conquisto. Za celo morje krvi so potočili — indijanske, pa tudi svoje. Cesarstvu so pridelali novo cesarstvo. Nehvaležnost žanjejo. Točno! — Toda...

DON ANTONIO: Kaj še, dona Maria?

DONA MARIA: Ta človek se zdaj boji. In jaz ga, pravzaprav, so-vražim zato...

DON ANTONIO: Česa se boji?

DONA MARIA: Da to, kar je bilo, sploh ni bilo res, in da v današnjem času nima pomena. — Dovolite mi vprašanje, don Antonio! — Ali mislite, da so šli iz samega pohlepa po zlatu na conquisto?

DON ANTONIO: Nekateri prav gotovo. Precejšen delež so imeli tudi zanesenjaki.

DONA MARIA: Zanesenjaki! ... Pravili so mi, da je bilo jezero pred prestolnico Aztekov rožnato od krvi. — In potlej? ... Kaj je bilo potlej z njihovimi zanesenimi dušami?

DON ANTONIO: Maček...? Streznjenje...? Mislite to?

DONA MARIA: Nekaj takšnega, da...

DON ANTONIO: On je vendarle trden!

DONA MARIA: Zaneseni don Francisco! ... Moj mož ... Preveč sveta se je spremenilo okoli njega, da bi še mogel verjeti v trdnost sveta. Temo vidi in nered. Tudi jaz nisem več resnična zanj. Edinole v generala še verjame. Cortes se bo vrnil ... Cortes bo naravnal življenje v kolesnice ... Cortes bo nataknil svet nazaj v tečaje ... To je lučka, ki mu sveti. Zato stoji na obali in čaka ladjo s Cortesom. Ja z nimam nobene lučke. Sedim tule, dežuje. Nimam več ne moža, ne zaupanja, ničesar ... In kaj bo z njim, če se bo Cortes zares vrnil iz Mehike, in če ta Cortes ne bo Cortes s conquiste, če ne bo njegov Cortes ... ? Kaj bo potlej, don Antonio? Kako bo? Ali bova potlej oba v temi in nič ne bo med nama, in si bom samo želela, da bi ne bilo greha, in da bi imela moč pokončati oba, enkrat za vselej, zničiti, do kraja, oba ...

DON ANTONIO: Zaupajte!

DONA MARIA: Komu?

DON ANTONIO: Času. — Bogu. — Času.

DONA MARIA: Zakaj?

DON ANTONIO: Ker Francisca ljubite. *V e n d a r l e.*

Dolga tišina. Šum dežja, razcefrani drobci petja iz samostana.

DONA MARIA: Ne vem. Morda. Zelo dobro čutim, kako mu je, kje je, kaj počne. Nemara ... Zdajle, vem, se je odpravil s pomola. Čez nekaj korakov se je spet ozrl na morje. Pripel je oči. Skoz dež in pršavico išče senco ladje na obzorju. Gre. Drži se tesno ob hišah. Gleda v tla. Njegov indijanski sluga gre z njim; samo z njim se še meni. Chincho ... In moj zaneseni mož ... — Morda ... Ne vem.

Še zmerom dež. Petje iz samostana se izgubi, prekrijejo ga šumi obmorskega mesta. Počasni koraki dveh ljudi. Ustavijo se. V bližini je krčma.

Pomenek je polglasen.

DON FRANCISCO: Zebe te Chincho, kaj?

CHINCHO: Ne.

DON FRANCISCO: Takrat, ko sem te našel, je bil mrzel večer.

CHINCHO: Hiša me je grela.

DON FRANCISCO: Tlela je še, ja ... Smrdelo je po mesu. — Ali se jih spominjaš?

CHINCHO: Brata. Drugih malo.

DON FRANCISCO: Pa generala ... ? Tistikrat, ko je prijahal v tabor ... ?

CHINCHO: Sonce je vzhajalo. Imel je nov oklep. Bil je zlat.

DON FRANCISCO: Spominjaš se ga!... Tudi ti se ga spominjaš...

Prišel bo, Chincho, vrnili se bomo z njim. Napravili bomo krasno novo deželo. — Kaj misliš?

CHINCHO: Meni je vseeno, gospod. Lahko ostanem tu. Tam ni ničesar več.

DON FRANCISCO: Bo, Chincho! Mora biti! Jaz verjamem! — Pridi!

Obdajajo nas šumi obmorske krčme. Prehod je skoraj boleč po pridušenosti prejšnjega pomenka. — Zvenčanje posode, klici, žensko oreščanje, grob moški smeh, dude in razglašena kitara. Iz tega trušča se vzdigne pesem —

PESEM: Hoj, jeh, Conchita, deklica črna,
zlata ti prinesem in kamnov bleščečih
iz bitke vesele v daljni deželi.

Hoj, hej, Ines, deklica plava,
tebi koravd in iz perja oblek —
iz bitke krvave v daljni deželi.

Hoj, hej, Dolores, deklica bela,
polno naročje smaragdov dobiš
iz bitke polnočne v daljni deželi.

Hoj, hej, Faustina, deklica moja edina,
kaj pa bom tebi prinesel
iz bitke nesrečne v daljni deželi...?

Hoj, hej, Faustina...
tebi bom rane prinesel,
kot rože cvetoče...
iz bitke vesele v daljni deželi...

DON FRANCISCO: Semle sediva, v kot.

Že med pesmijo in potlej slišimo raztrgan, deloma nejasen živžav gostov. Glasovi v raznih oddaljenostih.

1. MOŠKI GLAS: Na zdravje dona Francisca!

1. ŽENSKI GLAS: Parklje proč, packa negodna!

DON FRANCISCO: Bokal! Meni enega in njemu enega.

2. MOSKI GLAS: Saj ti je niso požegnali, deklina, in bog ti je ni vtaknil med noge, da bi skoporitila z njo...
1. ŽENSKI GLAS: Za takele mi je že ni dal. Rajši jo odnesem v klošter!
2. MOSKI GLAS: Ho, ho! ... Klošter pri sveti...
1. MOSKI GLAS: Don Francisco je moker. Prinesi že vendar!
3. MOSKI GLAS: Bo tudi na nas kaj poškropilo, don Francisco?
2. MOSKI GLAS: Indijanca moraš prositi! On je bil princ. On je ves zlat, od nog do glave.
2. ŽENSKI GLAS: Tebi celo to ne bi pomagalo!
1. MOSKI GLAS: Bi mu pomagalo, bi mu! ... in vedve bi se sukali okoli njega, da bi se kar veter delal.
2. MOSKI GLAS: Kaj veter! ... Nevihta!
1. ŽENSKI GLAS: To je tako vse od muh! Kje naj bi se zlata nabral?! Če bi svoj debeli nos za pol milje na morje pomolil, bi ga bilo od groze konec. Kri je videl, kadar so prašiča klali, ali pa če je imela njegova ženska ... že veste kaj...

Žiožav se med smehom oddalji, v ospredju ostane Franciscov jedki, suhoparni glas, zaprt vase, le na videz obrnjen k Chinchu —

DON FRANCISCO: Cortes nas je uro pred bitko zavoljo kvante ali preklinjanja tepel. — V tvoji deželi je bilo neznansko tiho. Če ni bilo boja, smo slišali samo ujede v čistem, vetrovnem zraku...

Vrišč in smeh ob novi kvanti. Francisco sikne —

DON FRANCISCO: Norijo, psi, pa ne vejo, zakaj!

CHINCHO: Zmerom so taki...

DON FRANCISCO: Zmerom. — Pri vas je bilo tako mirno... Slišali smo kače v suhi travi, gonge z vaših templjev, slišali smo velike oblake, ki so leteli mimo nas, ko smo stali na prelazu nad dolino. Nič drugega. — Vaši ljudje so tudi umirali molče. — Če bi te bil tistikrat s sulico, bi bil molčal, kajne?

CHINCHO: Ne vem, gospod.

DON FRANCISCO: Ne veš...? — Marsikaj veš, pa molčiš. — Pij, fant. — Norijo, psi!...

PESEM: Hoj, hej, Faustina...

tebi bom rane prinesel —

kot rože cvetoče —

iz bitke vesele v daljni deželi...

- DON FRANCISCO: (*Chinchu, izza zob*) Ne morem ga več poslušati, Chicho! (*Nato zakliče*) Burkež naj jenja!
1. ŽENSKI GLAS: Komanda je padla! — Nisi slišal?!
 2. MOŠKI GLAS: Poj, fant!
- DON FRANCISCO: (*Nenadoma divje*) Nehaj, sem rekel!!! (*Chinchu, potihoma*) Ne morem, Chicho...
- GLASOVI: Kaj je? — Daj že mir! — Koga je klical? — Naj neha! Počakaj! — Pusti ga vendar!

Približa se osladen moški glas, ki ga že poznamo; izziva s prijaznostjo.

1. MOŠKI GLAS: Donu Franciscu pesem ni po volji. Don Francisco bi rad imel mir. Utrujen je. Razumljivo...

Drug moški glas se postavi zraven; tudi tega že poznamo. Uporen je, tih, neodjenljivo.

2. MOŠKI GLAS: Zakaj tako, gospod?
- DON FRANCISCO: Ukazal sem!
2. MOŠKI GLAS: Tu je krčma in tu smo še drugi. Kdor ima klet in hoče piti in imeti mir, naj ostane doma.
 1. MOŠKI GLAS: Čakaj! Nikar tako!
 2. MOŠKI GLAS: Zakaj ste ukazali, naj neha peti, don Francisco?

V krčmi je postalo tiho, kakor včasih pred pretepom. Slišati je le še izgubljene zvoke kitare, pridušen ženski hihot, zvenketanje posode in nenadoma tudi spet dež. Nato se medlo oglasi —

3. MOŠKI GLAS: S plemičem govoriš, človek!...
 2. MOŠKI GLAS: Tudi jaz sem plemič. Če sem propadel, če sem vse izgubil, če se potikam med vami — to ničesar ne spremeni.
 1. MOŠKI GLAS: Donu Franciscu pesem pač...
 2. MOŠKI GLAS: (*Jedko prereže*) Vprašal sem, zakaj ste ukazali, naj neha peti. Ponižno prosim za odgovor!
- DON FRANCISCO: Bi res rad vedel?
2. MOŠKI GLAS: Prav gotovo!
- DON FRANCISCO: Pa boš razumel?
2. MOŠKI GLAS: Potrudil se bom, gospod.
- DON FRANCISCO: Dobro, povedal ti bom. — Poglej!

Slišimo, kako si burno odpne jopič in srajco. — Dežuje. Lije. — Ena od žensk se neumno hihita.

DON FRANCISCO: Tele brazgotine so bile nekoč rane. Vidiš?

2. MOŠKI GLAS: Vidim. — In...?

DON FRANCISCO: Nihče ne bo prepeval drajne na moje rane!

2. MOŠKI GLAS: To so precèj stare rane in dosti vode je preteklo od takrat. In še nekaj: pokazali ste nam jih vsaj že desetkrat...

DON FRANCISCO: Ti misliš, da takšna stvar zastara?

2. MOŠKI GLAS: Zastara! — Ali naj molimo tukaj? Kar naprej...?

DON FRANCISCO: Mi smo molili pred bitko in po bitki.

2. MOŠKI GLAS: Sklicujete se na rane. Rekel bi, da je to že plačano.

Francisco odsune mizo. Nekaj posode zažvenketa po tleh. Prerivanje. Čutimo, da je Francisco obstal tik sobesednika. Sapa mu je težka, govori tiho, stisnjeno, nevarno.

DON FRANCISCO: Plačano, praviš?! Komu je plačano in kaj? Rane? Lakota?! Mraz?! Tovariše, ki so poginili?! Kaj je plačano, te vprašam?... Videl sem stvari, ob katerih bi ti posivel, če bi jih samo sanjal. Cesarstvo smo stolkli v prah in nismo imeli časa, da bi se bili vprašali, čemu. Šeststo nas je bilo, ko smo se izkrcali. Koliko nas je ostalo? Pogubili smo en cel narod. *Ti* praviš, da je plačano! Ko smo zavzemali njihovo prestolnico, smo do gležnjev stali v krvi, v njihovi lastni. *Ti* praviš, da je plačano! ... Ta čas, ko ste se stiskali k candram ali k svojim babam doma, smo mi zavzeli mesto, ki ga tako velikega še nisi videl in ga ne boš. In ti praviš, da je plačano! ... Dve uri sem hodil po mestu. Ves čas nisem čutil tlaka pod nogo: po samih truplih sem stopal. Bil sem slep od požarov. Imel sem do kože ožgane obrvi in veke. Po bitki smo nakladali zlato, da bi čim prej prišlo sem. Za vas. Temu cesarstvu smo priskrbeli na kupe zlata. Novo, dobro zemljo. — Ali veš, koliko sem prinesel sebi? Ne veš? Ti bom povedal! Za takle mošnjič zlata. In tegale fanta. In bolezní. Ti pa mi praviš, da je plačano! ... Ni še plačano, ampak b o. Ko se bo vrnil...

Slišimo, kako Francisco odpahne možaka od sebe. Nato žvenket kovine. Nekaj pridušenih krikov.

1. MOŠKI GLAS: Nikar! Dosti!

3. MOŠKI GLAS: Držite ga!

DON FRANCISCO: Pusti nož! Vajen sem, ampak s tabo se ne bom
tepel. — Zakaj me tako gledaš?

2. MOSKI GLAS: Sovražim te! Lažeš sebi in nam!

DON FRANCISCO: Kdaj sem lagal?

2. MOŠKI GLAS: Ko si rekel, da ste se tolkli za nas! Takrat! Kaj smo
dobili?! Kaj imamo mi od tega zlata in od vsega tega tvojega cesar-
stva?! Kaj smo dobili *mi*, da bi ti morali peti slavo? Ali živimo
bolje? Imamo česa več? Tale tule...? In tale...? Je dobil hišo? Je
dobil zemljo? Se je kdo pošteno nažrl od vašega zlata? — Nič! Nič!
In še enkrat nič!

Dolga, huda tišina. Nato —

DON FRANCISCO: Si ga slišal, Chincho?

CHINCHO: Nisem ga slišal prvič.

DON FRANCISCO: Ima prav?

CHINCHO: Ne vem, gospod.

DON FRANCISCO: Veš! In tudi jaz vem. — Sedi!

*Med gosti spet nemir — iz začudenja nad razpletom — in v ta
nemir se z neko posebno, skoraj burkasto bridkostjo oglasi:*

DON FRANCISCO: Pa naj zapoje, tisti fant! Naj zapoje! Kar naj
zapoje!

Nobenega odziva. Francisco burno in divje —

DON FRANCISCO: Zapoje naj! Ukazal sem, naj zapoje! Slišiš, poj,
človek! Poj! Na! Na!

*Zvenketanje kovancev, ki padajo na pod. Oglase se strune, blejavi
glas dipelj in nato pesem.*

PESEM: Hoj, hej, Conchita, deklica črna,
zlata ti prinesem in kamnov bleščočih
iz bitke vesele v daljni deželi.

Hoj, hej, Ines, deklica plava,
.....

DON FRANCISCO: (*Čisto od blizu, kot bi govoril v Chinchevo uho*)
Morda ima prav... Kdaj bo prišel? Moral bi?... Kdaj? Čez dva
dni? Čez kakšen teden? — Saj ne more biti kar tako...

Don Franciscove besede se razblinijo, prav tako trušč krčme. Ustvari se nov prostor, ki je velik, obokan in obdan z daljnim, odmevnim trobljenjem indijanskih tempeljskih rogov. V tem prostoru trije glasovi. Mirni. Vsak zase.

PESTUNJA: Čaščena si Marija, milosti polna... Zdajle se bo privlekel po ulici in Indijanec bo šel za njim ko senca ali pes. Piščanček... kakšen je bil!... Moli! sem ukazala. Gospa te bo vzela pod plašč, ki je iz zvezd, pa boš zaspal... sem rekla. Zdaj ne spi, moli, kot bi preklinjal. Zakaj mu ne pomaga tisto, kar jaz molim zanj?! Piščanček... kakšen je bil!... Čas teče...

UPRAVNIK: V Toledu ne vedo za dona Francisca. V Madridu vprašajo: Kdo je to? V seviljski komisiji so pozabili njegovo ime. On pravi: Moje ime je s krvjo zapisano na zidovih Tenohtitlana. Ne ve, da je čas odlučil tiste črke. — Njegovo ime najbolje poznajo pijanci in vlačuge po krčmah. Tako je to in nič drugače. — Čas pa odteka.

DON ANTONIO: Pri spovedi me je vprašal: Don Antonio, kakšen pomen ima odpuščanje grehov, če je tisto, kar smo počeli že tako daleč, da se nam samim kaže le še v mraku...? Heretična misel. To moramo spregledati. Ugibam, kaj bo z ženo. Ne vidi je. Čas pa beži...

Zdaj dežuje le še prav narahlo. Slišimo oprezne, podrsavajoče korake, ki se približujejo, šuštenje obleke, slišimo, kako je nekdo sedel na posteljo. Težak dih. Ure bijejo tretjo nočno uro. Najproo majhna stenska ura v naši bližini. Nato ura z bronastim glasom v sosednjem prostoru. Ura z zvonika bližnje cerkve. In potlej — oddaleč — še ena cerkvena ura. Neko telo se zasuče v postelji.

DONA MARIA: Ali si Indijanca spet pustil na pragu? — Dobro... Naj leži tam in te varuje... — Včasih ga slišim, kako škriplje z zobmi in z glavo potihoma trka ob podboje.

Molk. In tiho škrebljanje dežja.

DONA MARIA: Zapri oči, Francisco, ko boga te prosim! Strah me je, če vidim, kako se ti svetijo v temi. — Dobro, hvala!

Molk.

DONA MARIA: (*Šepetaje*) Ampak, govori, človek! Govori, če moreš! Govori vendar! Reci kaj! Kar ti pride na misel! Preklinjaj! Daj! Svinjaj! Govori!

Tišina.

Trideset dni in trideset noči nisi zinil vpricho mene. Trideset noči sta z Indijancem prebila po krčmah. Jaz tule trohnim, nisem žena, nisem devica, nisem nič: štejem. Če nama je usojeno še deset let življenja, bo takšnih dni in noči veliko. Tri tisoč šeststopenetdeset. — Čakam.

Nenadoma se prsteno, polglasno javi —

DON FRANCISCO: Kaj čakaš?

DONA MARIA: Kdaj se boš spomnil, da sem živ človek.

DON FRANCISCO: Kriv sem... ampak ne morem drugače.

DONA MARIA: Tisto noč, preden ste odjadrali, sva ležala na tejle postelji. Šestkrat si me vzel k sebi. Rekel si, da boš videl čudeže. Ali je bilo res tako, kot si rekel, da bo?

DON FRANCISCO: Bilo je drugače.

DONA MARIA: Kako? — Ne veš več? — Kakšen si bil takrat?

DON FRANCISCO: Krut. Krvav. Zmeden. — Nekoč je nekdo prinesel zrcalo. Videl sem, da moje oči niso več modre, temveč pepelnate. Od pepela. Zavzemali smo mesta. Vsenaokrog je gorelo. Cunje so visele z mene ko z berača. Zobje so se mi majali v ustih. Moj meč je bil žaga in toliko krvi je popil, da se potlej ni nikoli več svetil. — Kaj bi še rada vedela?

DONA MARIA: To ni tisto...

DON FRANCISCO: Ni!

DONA MARIA: In ne moreš povedati?

DON FRANCISCO: Razumi vendar: midva govoriva vsak s svojega brega, čez veliko, divjo reko; pa recimo, da je ta reka čas ali oddaljenost ali dogodki, kar hočeš... Nima pomena.

DONA MARIA: Kaj se je spremenilo?

Tišina. Čez čas —

DON FRANCISCO: Zame vse. — Včasih sem verjel, da je tule pri nas popek sveta. Ni! Podrli smo cesarstvo, ki je bilo zase tudi popek sveta. In cesarstva so še. Rastejo in gredo v nič.

DONA MARIA: *O naju govoriva, ne o svetu!* — Vrnil si se. Jaz sem te čakala, da bi živeli skupaj, kot pač živijo ljudje.

DON FRANCISCO: Ne morem.

DONA MARIA: Ko si se vrnil, sem ti nameravala reči: Rada bi spet čutila, kako ležiš na meni. Rada bi, da bi videl, kako dojm otroke.

Rada bi slišala, kako poješ, kako se smeješ, kako se jeziš. — Ni šlo.

DON FRANCISCO: Pri priči si me zasovražila, ker sem se ti zdel tuj. Tudi zdaj me sovražiš. In je prav tako!

DONA MARIA: Nemara res, pa bi vseeno hotela vedeti...

DON FRANCISCO: Moški mora kakšne stvari opraviti do kraja. — Spominjam se tistega jutra, ko se nam je nenadoma prikazala pred nogami kotlina Tenochtítlana, bleščeča od vasi in mest. In spominjam se, kako smo se šest mesecev pozneje vračali. Dim je ležal nad kotlino, vse je ugasnilo. Mrtvi ljudje so ležali na cesti, indijanski otroci so se stiskali k ruševinam. Takrat sem sprevidel, da smo opravili strašnejši del posla, da smo položili Kristusu *mrliča* k nogam. Mi samo moramo oživiti mrliča, kakor vemo in znamo, ne smemo se zanašati na Kristusa. — Vrniti se moramo.

DONA MARIA: Zato čakaš Cortesa?

DON FRANCISCO: Zato. Prišel bo po nas!

DONA MARIA: Me boš vzal s seboj, Francisco?

Molk. Čez čas —

DON FRANCISCO: Ne. — To ni tvoj svet. To niso tvoji opravki. Nemara sem trd, toda bolje je tako, kot pa da bi lagal.

Dona Maria se potihoma in neprijetno smeje.

DONA MARIA: Resnica ti je všeč? — Bi jo rad slišal še od mene?

DON FRANCISCO: Prosim!

DONA MARIA: Tudi ti se ne boš vrnil. Nihče od vas. Prehitelo vas je. Novi ljudje odhajajo tja.

DON FRANCISCO: Kar sovraži! — To je pravilno in razumem te.

DONA MARIA: Predvsem; — koga boš oživljal, ko si že samega sebe pokopal...?! Tam si brodil po krvi, tu brodiš po vinu in po praznih upih. Nič več ni tvoje in nič več ne bo nikoli tvoje. In, ali veš, zakaj je tako?

Molk.

DONA MARIA: Ker v resnici ne maraš ljudi. Nikogar, ki te je imel kdaj rad. Kako naj ti verjamem, da bi mogel komu pomagati na noge, ko niti meni nisi znal. Moj bog, oživljal bi tisto, kar si sam pokončal!... — Blodnja, nič več kot to, Francisco. Čisto nič...!

Tišina. Čez nekaj trenutkov se med blagim curljanjem dežja začuje oddaljeno, nejasno klicanje z ulice. Glasovi se približujejo, nekatere razločimo.

GLASOVI: Kdaj? — Pred eno uro! — Imeli so dober veter, zadnje milje! — Katera ladja? — Santa Agata. — Kaj pravi? — Santa Agata!

Hip nato zaslišimo udarce na vežna vrata. Od zunaj upravnikov glas —

UPRAVNIK: Gospod! Gospod! Don Francisco!

Franciscovi koraki do okna. Hitri. Burni.

DON FRANCISCO: Kaj je? Kaj se je zgodilo?

UPRAVNIK: General Cortes se je pred eno uro izkrcal v pristanišču v Palosu!

Nekaj hipov je vse tiho. Slišimo Franciscov dih, potlej zadrgnjeno krikne —

DON FRANCISCO: Kje je?!

UPRAVNIK: Odjahali so naravnost k frančiškanom. Kar précej.

DON FRANCISCO: H katerim frančiškanom, človek božji? Kam?!

UPRAVNIK: V samostan La Rabidia.

DON FRANCISCO: (*Ostro, vojaško*) Jahaj za njim! Sporoči mu, da ga jutri obiščem! Si razumel? Takoj naj ti osedlajo konja! Jutri! Pri tej priči odjahaj!

Don Franciscovo klicanje odmeva med hišami tesne ulice. — Potlej se Francisco obrne v prostor — proti nam. V kratkem crescendo se mu glas vzdigne iz zasopljenega šepeta v zmagoslaven, skoraj ihtec in ihtav krik.

DON FRANCISCO: No!? ... No?! ... No, Maria! ... slišiš? Ali si slišala?! ... Prišel je! ... Cortes je prišel! Prišel je! ...

Kakor na začetku: Stari, zamolki azteški bobni, tempeljski rog in še bolj daleč, komaj zaznavno: drobci gregorjanskega korala. Nagel rez. Nato —

UPRAVNIK: (*Kot pripovedovalec*) Izbosil sem konja, siroto, pa sem šele malo pred poldnem prišel do samostana. Bil sem vznemirjen: veliki gospodje so kajkrat hudi gospodje: on je osvajalec Mehike ... Potlej pa me niso spustili k njemu. Naslonil sem se na podboj in se cvrl na soncu in gonil svojo. Nazadnje so mu le odnesli sporočilo. Spet sem čakal. Ko sem čakal, sem tuhtal. Dotuhtal sem tole: Cortes in moj gospod in drugi — žive v dveh svetovih. Kateri je njihov *pravi*? Mogoče nobeden. Menih se je nazadnje vrnil. Povedal mi je, kar mi je pač imel povedati. Le kako bom *jaz* povedal, to je vprašanje.

DON FRANCISCO: Daj! Pismo!

UPRAVNIK: Nimam ga.

DON FRANCISCO: Zakaj ne?

UPRAVNIK: Nisem ga dobil.

DON FRANCISCO: Si govoril z njim? — Kaj je rekel? — Si ga videl? Kakšen je?

UPRAVNIK: Po menihu mi je naročil pozdrave za vas. Rad se vas spominja ...

DON FRANCISCO: In ...?!

UPRAVNIK: Utrujen je od poti in devetdnevnicu opravlja. Prosi ...

DON FRANCISCO: Ne more me sprejeti?! ...

UPRAVNIK: Kdaj pozneje vam bo sam poslal sporočilo, kje in kako bi se pomenila.

DON FRANCISCO: Lažeš!

UPRAVNIK: Ne lažem!

DON FRANCISCO: Lažeš!

UPRAVNIK: Povem, kakor mi je bilo naročeno!

DON FRANCISCO: (*Divje*) Torej lažejo menihi! Poznam svojat! To je samostanska spletko. Ničesar mu niso povedali. Sam grem tja! Cortes me bo sprejel! Naj mi osedlajo konja! Takoj! Sam! Nikoli se nisva skrivala, ne on, ne jaz! Konja!

Koraki.

DON ANTONIO: Nikar, don Francisco! Ne gori voda.

DON FRANCISCO: *Vam* nikoli nič ne gori, don Antonio, meni zmerom. Ne boste me zadržali. Ničesar se ne bojim.

DON ANTONIO: Pač! Bojite se. Razočaranja. Tega, kaj bo potlej ...

DON FRANCISCO: Šeststo nas je bilo in pred nami nepregledne množice Aztekov. Nismo se bali. Veste, kako je zmerom rekel general? — »Drugega pribežališča nimamo in se nam ga ni nadejati

mimo tistega, ki ga bomo našli pri božji previdnosti in v svojih lastnih hrabrih srcih«. — Zdaj ne misli nič drugače, vem. — Konja!
DON ANTONIO: Čas prinese rešitev, Francisco.
DON FRANCISCO: Meni je ni. — Rešitev mora najti človek sam. Brž! Konja!

Prehod. Bobni, ki jih že poznamo.

CHINCHO: (*Kot pripovedovalec*) Bil je takšen kakor tisti večer, le da oklepa ni nosil. Ni me pogledal, sam je odjahal. Strah me je, nič nisem brez njega. Oblaki gorijo, po dimu diši in po vinu. Takrat je po dimu in mesu. — Strah me je.

DONA MARIA: (*Kliče*) Pestunja! Chincho! Na voz, brž!

PESTUNJA: (*Kot pripovedovalec*) Indijanca je tudi vzela s seboj. Sedi nasproti mene, vozimo se po mraku, in če me pogleda, se zablešči, kakor bi me pogledala mačka.

Ropot voza in od daleč peketanje konjskih kopit.

PESTUNJA: Krščen si, fant, pa se te bojim.

CHINCHO: Zakaj?

PESTUNJA: Nisi naš, čeravno si krščen. Sovražiš nas.

CHINCHO: *Njega ne.*

PESTUNJA: *Njega ne, vem. — Mogoče bi morala moliti tudi zate. In za nas vse.*

CHINCHO: *Zame ni treba.*

Ropot voza se oddalji in izgine, iz tišine se pobzpne šumotanje livade v jutranjem soncu: murni, škržati, ptice.

DONA MARIA: Vso noč smo se vozili za njim; zdaj smo tu, za lučaj od samostana. Vso noč smo ga gledali, kako s svojim konjem pleše pred nami v mesečini. Vso noč sem ugibala, ali prav ravnam. — Ne morem drugače. V tem trenutku ga ne smem pustiti samega. Tudi jaz moram svoje dognati do konca. Zdaj smo tu. Čakamo, pa tudi on čaka, naslonjen na podboj samostanskih vrat; — don Francisco, moj mož, conquistador, osvajalec Mehike... O bog, o bog! ... prišli so ponj, vendarle so ga poklicali! ... Vstopil je!

Koraki po kamnitem tlaku samostanskih hodnikov. Dolgo. Koraki odmevajo v prostranih, obokanih prostorih. — Ustavijo se. — Nato drugi koraki.

DON FRANCISCO: General!

CORTES: Francisco! Pozdravljen, Francisco, vesel sem te! Moral si čakati, oprosti! Opravki in molitev, molitev in opravki, kakor zmerom. Kakšen si? Pokaži se! Nisi se prida spremenil. Isto temno čelo — kot takrat, ko smo se izkricali pri Vera Cruzu. Se spominjaš? Sedi, sedi vendar! Oprosti!

DON FRANCISCO: (*Zbegano*) Saj ni nič! ... Saj ni nič! ...

CORTES: (*Človek, ki je vajen govoriti sam*) Imeli smo hudo vožnjo. Pri Kanarskih otokih se je sam hudič metal po vodi. No, vajeni smo, kajne? Daj, povej, kaj je s tabo? Kako ti gre? Kaj počneš? Si se pokmetil? Še veš za Tenochtlan?

DON FRANCISCO: Če vem? ... Moj bog! ...

CORTES: Meč v skrinji, a?

DON FRANCISCO: V skrinji, general.

CORTES: Čudno me gledaš... Nekaj bi mi rad povedal...

DON FRANCISCO: Čakal sem vas ko odrešenje. Ne morem verjeti, da je res... da je vendarle res...

CORTES: Zbegan si. Motne oči imaš. Roke se ti tresejo. Si bolan?

DON FRANCISCO: Od krivice, general. Vse so nam odrekli. Pozabili so nas!

CORTES: (*Po kratkem premisleku, trdo, jasno*) So!

DON FRANCISCO: In bo kar tako, general...?

Dolg premolk. Ko se Cortes spet oglasi, je njegova beseda suhoparna in zajedljiva, kot bi se tako hotel braniti tujega in svojega ganotja.

CORTES: Kako naj bi bilo po tvojem, Francisco? — Čakaj! Govorila bova po vrsti. Bil si borec. Bil si z menoj. Poznam te zelo dobro. — Odrekli so ti pravico do posestev v Mehiki. Drži?

DON FRANCISCO: Drži.

CORTES: Niso te sprejeli v komisijo. Je res?

DON FRANCISCO: Res.

CORTES: Ne priznajo ti patenta? — In nihče ti ne verjame, če poveš, da smo pili scalnico pri Tapanapecu? Nikomur ni mar za Mejijasa, za Ordoneza, za Pintasa. Vseeno jim je, kako so jim iztrgali srce na vrhu piramide.

DON FRANCISCO: Vseeno.

CORTES: Nikomur ni mar, da si pljuval razmajane zobe pod Popocatepetlom. Zdehajo, kadar jim praviš, da nas je bilo šeststo, pred nami pa osem tisoč Toltekov. To je tisto, kajne? — In jaz naj ti Zdaj priskrbim pravico. Ukažem naj, da ti dado patent. Ukažem naj

- jim, tem ljudem tukaj, da te bojo poslušali in se ti čudili in te občudovali.
- DON FRANCISCO: (*Roteče*) General! General! Ne tako!
- CORTES: (*Raste v nekakšni posebni, zajedljivi togoti*) In še otrokom naj bo po očetovem zasluženju... Vse dedno in za zmerom! Nobena nagrada ni premajhna! Plačajte! Junaki terjajo!
- DON FRANCISCO: Saj to vendar ni tisto, kar sem hotel povedati! To ni tisto, moj bog...
- CORTES: Imaš še večje zahteve, Francisco?
- DON FRANCISCO: (*Nenadoma odločno, temno*) D r u g a č n e !
- CORTES: Že vidim: — plemenitejši! Nikar, prijatelj, Nikar me ne straši s plemenitostjo! Bodi odkrit vsaj do sebe. Bodi jasen. Priznaj, da smo šli po zlato tja...
- DON FRANCISCO: *Vsi* nismo! Vi niste! Jaz nisem! Sandoval ni! In še marsikdo drugi ne... Vi to veste bolje od mene, in ker to veste bolje, ker ste zmerom bolje vedeli, smo šli z vami do konca, zato nam je bilo lažje, zato smo vse zmogli, takrat!
- CORTES: Šli ste z mano, ker ljudje zmeraj gredo s tistim, ki vsaj v danem trenutku ve, kaj hoče. Vprašanje pa je, *koliko časa človek ve...*
- DON FRANCISCO: Igrate se z menoj. Begate me z besedami. Vem, kdo ste, kakšni ste... Čemu je potrebno, da me zdajle mučite? Čakal sem vas... Legal sem z vašo podobo pred očmi. Prebujal sem se z mislijo na vas. S spomini. Videl sem vas, kako jezдите v napad... proti Toltekom, proti Aztekom, ... Slišal sem vaš glas... Še zdajle ga slišim, kako kričite »Sant Jago y Carlos«... Mi za vami. Mi kričimo »Sant Jago y Cortes«...
- CORTES: Nehaj s to lamentacijo! Ni vsak odslužen vojak stara baba!
- DON FRANCISCO: Morate mi verjeti!
- CORTES: Počakaj! — Poglej sem! Obrnil se bom proti svetlobi. Me vidiš natančno?
- DON FRANCISCO: Vidim!
- CORTES: In bi prisegel, da sem isti človek, ki si ga poznal pred petnajstimi leti?
- DON FRANCISCO: Isti!
- CORTES: Ubogi moj fant! — Nisem. Cortes je zdaj prav malo ali nič. Toda to nemara ni važno. Nemara ni važno, da so se tudi meni godile krivice. Nemara ni važno, da živim ob robu sveta, ki sem ga osvojil, pa zdaj po njem lazijo in šarijo in vladajo povsem neznanj, novi ljudje. Nemara ni važno, da me srečujejo ljudje, me začudeno

pogledajo, potlej pa zašepetajo — on je *bil*... in tako naprej...

Nemara vse to ni važno...

DON FRANCISCO: *Je važno!*

CORTES: Jaz sem v resnici *bil*, pa nisem več. Vsaj ne isti.

DON FRANCISCO: Ne verjamem!

Nekaj trenutkov tišine. Potlej Cortes zelo človeško in zelo preprosto vpraša —

CORTES: Kaj bi sploh rad od mene, Francisco?

DON FRANCISCO: Ne tisto, kar ste mislili. — Mi boste odgovorili na nekaj vprašanj?

CORTES: Poskusil bom.

DON FRANCISCO: Dobro. — Koliko naših je padlo?

CORTES: Ostalo nas je, mislim, samo dvajset.

DON FRANCISCO: Koliko je poginilo Aztekov in Toltekov?

CORTES: Kdo bi preštel!... Sto tisoč... nemara več.

DON FRANCISCO: Ja. — Ogromno jih je bilo. Moj jopič je bil trd od strjene krvi, skorajda nisem potreboval oklepa. — Ali mi lahko poveste, v kakšen namen toliko krvi?

CORTES: Vprašanje si zastavil tako, da najbrže veš za odgovor.

DON FRANCISCO: Vem za vaše takratno pojasnilo. Rekli ste: »Tod bo vladal naš Odrešenik! Potrebno je!«

CORTES: Dobro. Prav gotovo sem tako rekel.

DON FRANCISCO: Ukanili smo Montezumo. Prelomili smo dano besedo. Lagali smo. Kadar se nismo tolkli, kadar se nismo klali, smo lagali. — Vi ste rekli: Šeststo nas je. Ne moremo drugače. Naša stvar je Kristusova stvar in v njegovi roki. Potrebno je!

CORTES: Zapomnil si si.

DON FRANCISCO: Vse sem si zapomnil. Slike hodijo za menoj. Pomnim, kako smo stali vrhu piramide, pod nami pa je gorelo mesto in vsa dolina. Smrdelo je po mrličih. Veter je raznašal dim in smrad. Tudi oblaki so bili krvavi. Dolge kolone Indijancev so odhajale v hribe. Brez tožbe so šli, niti en vzdih se jim ni utrgal z ust, gledali so v tla, njihove oči so bile mrtve. Spominjam se, da vam je drhtela roka na ročaju meča, ampak, rekli ste: — Tod bomo sezidali nova mesta, nove vasi. Zvonilo bo iz tisoč cerkvá. Dežela bo vzcvetela. Ljudje se bojo naučili ljubezni iz boga. Ta dežela bo bogata. Kar smo počeli, ni bilo zaman. — Ali ste govorili tako, general?

CORTES: Bržkone. — Da. Govoril sem.

Razprede se zagatna tišina. Doseže nas tudi monotoni glas litanij, ki jih molijo menihi. Čez čas —

CORTES: Sprašuj do konca!

DON FRANCISCO: Spraševal bom, do koder sezajo obljube. — So sezidana nova mesta in nove vasi, general?

CORTES: Malo mest stoji.

DON FRANCISCO: Zvoni iz tisoč cerkva? ...

CORTES: Ni jih tisoč.

DON FRANCISCO: Je dežela vzevetela?

CORTES: Dežela je ko velik grm, ki le tu in tam poganja kakšen cvet.

DON FRANCISCO: So se ljudje naučili ljubezni?

CORTES: Niso.

DON FRANCISCO: Imajo Indijanci Kristusa v srcu?

CORTES: Sovraštvo. Globoko, trajno, tiho sovraštvo.

DON FRANCISCO: Torej je bilo vse, kar smo počeli, zaman in grešno.

CORTES: Kakšen odgovor pričakuješ?

DON FRANCISCO: Mož sem. Nič ne tožim. Prav dobro tudi veste, da nisem prišel k vam, da bi mi pomagali zoper krivice. Ne! Prišel sem, ker mislim, da še ni prepozno in da moramo obljube izpolniti. Samo mi lahko napravimo ...

CORTES: Kaj?

DON FRANCISCO: Ne bojim se besede: — srečno novo kraljestvo za našega Odrešenika!

CORTES: Res misliš, da ni prepozno?

DON FRANCISCO: Ni! Ne more biti prepozno! Če ne storimo tega, nas bojo do pekla preganjali tisti indijanski otroci, ki so nas gledali z velikimi, motnimi, medlimi očmi, ta čas, ko smo jim klali starše! Saj se vendar spominjate?! ... Ne more biti prepozno!

Kratka tišina, ki je neznansko živa po Franciscovem izbruhu. In še zmerom litanije iz samostanske cerkve.

CORTES: In vendar je, ubogi moj fant!

DON FRANCISCO: Ne recite tega, general!

CORTES: Poglej me v oči! — Ne, niso solze ...

DON FRANCISCO: Ne znam jokati.

CORTES: Tudi Indijanci ne znajo. Vedo, da je konec. Od začetka so vedeli. — Mi pa nočemo ... Poglej ... star mož sem, dolgo sem živel, in lahko bi rekel, da sem živel dvojno ali trojno življenje. Zdaj mi je marsikaj jasno. Tole, na priliko: ko se nam zazdi, da kakšno stvar

trdno in nepreklicno imamo, ko si pravimo »moja je«, »dosegel sem«, »vendarle« — takrat, prav v tistem trenutku, se nam jame sesipati med prsti v prah. Tako je s predmeti, tako je s čustvi, tako je z bogastvi, tako je z vsem. Osvojil sem cesarstvo. Brž ko sem ga imel v rokah, sem ga pričel izgubljati. Moj namen je bil izpolnjen. Mojih sil je bilo konec. Do tistega trenutka sem sodil, da držim usodo v rokah in da se svet oblikuje po moji volji ali pameti. Potlej sem nenadoma ugotovil, kako se spreminja ob meni in mimo mene. Obdali so me novi ljudje, potegnili me je v nove igre, v katerih so drugi igrali na moj račun. — Naše Mehike ni več. Ko smo porušili Tenochtitlan, smo se sami pokopali pod njegovimi ruševinami, čeprav tega tedaj nismo vedeli.

DON FRANCISCO: (*Čez hip*) Pokopani smo torej... In za tisto, kar smo počeli in napravili, ni bilo nobenih razumnih razlogov?...

CORTES: Razlogi niso v nas, prijatelj. Razlogi so zmerom zunaj nas. Včasih gledamo predaleč in spregledamo svojo lastno usodo.

Tišina in petje.

DON FRANCISCO: General... rad bi... rad bi, da bi mi povedali po pravici... Če... no, recimo, če v našem ravnanju ni bilo razumnih in razumljivih razlogov... kaj menite: ali jih *On* ima?... Ali *On* ukrepa smotrno?

CORTES: (*Nenadoma ostro*) Dosti!... — Pusti božje račune!

DON FRANCISCO: Razumem.

CORTES: (*Po kratkem premolku, zelo tiho*) Tudi jaz se rujem z njim...

DON FRANCISCO: Ali nam bo pomagal, če smo grešili v njegovem imenu?

CORTES: Ne vem. — Tega zares ne vem. — Vem pa, kaj ti še lahko svetujem.

DON FRANCISCO: No?

CORTES: Stisni zobe, kakor smo jih nekoč stisnili in si reci: Naš čas je minil.

DON FRANCISCO: Ali nam ostane še kak drug...?

CORTES: *Navaden* čas.

DON FRANCISCO: Ga ne poznam...

CORTES: To je tisti, ki ti je potreben, da objahaš njive pred žetvijo. — In tisti, v katerem napraviš ženi otroka. — Tisti, v katerem ukrotiš in privadiš konja. — Čas za delo. Čas za počitek. Čas v krčmi. Čas na cesti. Jutro, poldan, večer, noč, vse v pametnem redu.

DON FRANCISCO: (*Z drobnim nasmehom*) Pa je kaj vreden ta čas...?
CORTES: Najbrže že, čeprav ga mi nismo vajeni; — večina ljudi živi v njem.

Molk. Slišimo, kako Francisco vstane. Za njim še Cortes.

DON FRANCISCO: Dobro. — Hvala, general!
CORTES: Zbogom, Francisco! — Moral sem reči, kar sem rekel.
DON FRANCISCO: Razumem! — Zbogom.

Koraki.

CORTES: Počakaj, Francisco!
DON FRANCISCO: Izvolite, general!?
CORTES: Imaš koga svojih? Družino...?
DON FRANCISCO: Imam.
CORTES: To je dobro! To je zelo dobro.
DON FRANCISCO: Zakaj? — Da, pač! Najbrže res...

Koraki. — Koraki po kamnitem tlaku samostanskih hodnikov. Dolgo. Koraki odmevajo v prostranih, obokanih prostorih. Nato — koraki na kamenju, na cesti. Šum livade v soncu: murni, škržati, ptice. Koraki se nazadnje ustavijo.

DONA MARIA: Čakamo te.
DON FRANCISCO: Ni bilo potrebno. No... če ste prišli... dobro...
Utrujena si. — Tudi ti si prišla, pestunja...
PESTUNJA: Tudi jaz, hvala bogu!
DONA MARIA: Vrnili se bomo čez Varendeno. Oglej si posestvo. Potrebno je.
DON FRANCISCO: Velja! — Pestunja, ali se spominjaš, da sem imel kot otrok mačka, ki je bil rumen ko pogača? Ja? Včeraj sem na dvorišču videl ravno takšnega. Njegovo seme. — Pripelji mi konja, Chincho! Zakaj stojiš? Zakaj me gledaš? — Rad bi vedel, kakšen je general? Saj ga sploh ni, Chincho!... Zmotili so se. — General je ostal v Tenochtitlanu. Kdaj drugič pride.
DONA MARIA: Do noči bomo potovali. Pridi v voz!
DON FRANCISCO: Ne, jahal bom za vami.

Don Franciscov glas se izgubi. Nato —

CHINCHO: (*Kot pripovedovalec*) Jaz sem Chincho, njegov indijanski sluga. Nič več ne hodiva na obalo in nikogar več ne čakava. Še zmerom pa spim na njegovem pragu. — Obema se zdi, da je tako varneje.

Ali se spominjaš? me včasih vpraša, jaz pa odkimam. Ne ve, da vse še vem. In tudi tega ne ve, da vem, kako bo *On* pomnil do smrti.

PESTUNJA: (*Kot pripovedovalka*) Bil je tenko ustrojen otročiček, rahla dušica.

Sinoči je jokal po dolgih, dolgih letih.

Stala sem v veži, molila, poslušala in slišala, kako jeca; slišala sem tudi njegovo žensko, ki mu je govorila: Saj ti bomo pomagali, Francisco! Saj ti bomo pomagali!...

Mogoče mu bomo res...

Zelo, zelo oddaleč: zamolkli azteški tempeljski bobni.

K o n e c